

تذکره نصرآبادی، که مهم‌ترین تذکره تألیف شده عصر صفوی است، نزد اهل تحقیق به اندازه‌ای شناخته شده هست، که این قلم را از معرفی آن بی‌نیاز سازد.

در چاپ مورد بحث ما در این گفتار ضمایمی چند بر اصل کتاب افزوده شده. از جمله این افزوده‌ها «گل رعنا» است. «گل رعنا» به زعم مصحح محترم: «رساله‌ای است منشور که نصرآبادی آن را در مناظره عقل و عشق به بیانی شیرین و ادبی نوشته است. این رساله در شناخت سبک نثر ادبی نصرآبادی و سده‌ای که او در آن می‌زیسته، قابل اعتناست. نسخه‌ای از این رساله در کتابخانه مرکزی دانشگاه به شماره ۴۶۶۶ در صفحات ۱۸۱-۱۷۳ وجود دارد که بر اساس همان تک نسخه، متن رساله تصحیح و ارائه شد. نسخه در برخی جای‌ها به واسطه صحافی و ترمیم افتادگی دارد.»

این رساله در جلد ۱۴ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی در ضمن جنگی معرفی شده. این جنگ مشتمل بر ۱۷ رساله است و رساله‌های ۱۴ و ۱۵ آن به نصرآبادی نسبت داده شده.

نگارنده در فهرس گوناگونی که در دسترس داشته جست و جو و علیرغم تلاش صورت گرفته تنها نشانی که از «گل رعنا» یافت در فهرست میکروفیلم نسخه‌های خطی فارسی و عربی کتابخانه مولانا آزاد دانشگاه اسلامی علیگر - هند صفحه ۷۳ بود، که تحت شماره ۲۱۱، میکروفیلمی به شماره ۸۴/۲ معرفی شده به نام «گل رعنا» تألیف لچهمی نراین متخلص به شفیق اورنگ آبادی (متوفی ۱۲۱۴ ه / ۱۷۹۹ م) که موضوع آن نیز

تذکره است. از سوی دیگر رساله‌ای به نام حسن و عشق در مجموعه رسائل موضوعی گنجینه بهارستان از محمدین سلیمان فضولی بغدادی، که از نام‌آوران قرن دهم هجری است، منتشر شده، که بی‌هیچ کم و کاست، همان رساله «گل رعنا» است، جز پاره‌ای تفاوت‌های اندک، که معمول نسخ متفاوت یک کتاب یا رساله است. صحت انتساب حسن و عشق به فضولی غیرقابل تردید است و رساله مذکور با مطابقت پنج نسخه تصحیح شده، اما چنانکه ذکر شد مصحح محترم تنها با اتکا به یک نسخه که آغاز آن نیز افتاده، «گل رعنا» را منسوب به نصرآبادی کرده‌اند.

نکته دیگر آنکه نام «حسن و عشق» با توجه به مضمون داستان و نیز نام دو عنصر اصلی آن برگزیده شده، حال اینکه نام «گل رعنا» نه تناسب مفهومی با محتوای رساله دارد و نه ذکری از این کلمه در داستان آمده؛ تنها در بند آخر داستان، که به روشنی پیداست هیچ‌گونه ارتباطی با مابقی آن ندارد، مذکور شده که «به گل رعنا موسوم ساخت».

نثر به کار گرفته شده در «حسن و عشق» یا به تعبیر این کتاب «گل رعنا» و تفاوت‌های آن با نثر نصرآبادی نیز درخور توجه اهل نظر است.

به منظور یافتن ریشه اشتباهی که در انتساب این رساله به نصرآبادی پیش آمده، به کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران مراجعه کردم و ساعتی به بررسی نسخه شماره ۴۶۶۶ پرداختم. حاصل چنین شد که این جنگ مجموعه‌ای است از رساله‌های گوناگون با خطوط مختلف و حتی کاغذهای متفاوت، که در زمان نه چندان کمی پس از نوشتن در کنار هم قرار گرفته و صحافی شده‌اند. تفاوت در کهنگی و آبخوردگی و آفت‌زدگی بخش‌های مختلف مجموعه بهترین گواه بر این مدعاست. در بالا و نیز

در کنار صفحه ۱۷۳ مجموعه، به خط دیگری غیر از خط متن نوشته شده «گل رعنا. از محمداطاهر نصرآبادی». این رساله تا صفحه ۱۸۰ ادامه دارد. از صفحه ۱۸۱ برگ‌های مربوط به رساله دیگری صحافی شده و در وسط صفحه ۱۸۱ باز به خطی متفاوت از خط متن، نوشته شده «از منشآت نصرآبادی».

صفحه ۱۸۰ چنین پایان می‌یابد: «و قرب این منزل از تعلق جنابای. چون روح سرمه آشنایی» و صفحه ۱۸۱ چنین شروع می‌شود:

«مهور مأمور می‌نمود تا در عرض درخت ربیع که عبارت از سه ماه جلالی است». روشن است که این دو مطلب ارتباطی با هم ندارند و علاوه بر این رنگ و جنس کاغذ این دو برگ نیز با هم متفاوت است. البته این تقیصه در برخی از دیگر رساله‌های این مجموعه نیز به نظر رسید. هیچ‌کدام از رساله‌های مجموعه نام کاتب و تاریخ کتابت ندارد. از فحوای مقدمه کوتاهی که مصحح محترم بر «گل رعنا» نگاشته‌اند چنین استنباط می‌شود که ایشان اصل رساله را ندیده باشند و تنها تصویری از آن در اختیار داشته و بر اساس آن کار کرده‌اند، و این امر موجب بروز چنین اشتباهی شده است.

همین خطا در تحقیق دیگری که از سوی آقای حسین مسرت صورت گرفته راه یافته. ایشان در ضمن مقاله‌ای که در مجموعه گنجینه شهاب به تازگی از سوی کتابخانه عمومی مرحوم آیت‌الله مرعشی انتشار یافته، کتابشناسی کاملی از آثار نصرآبادی به همراه نسخه‌شناسی برجسته‌ای از تذکره نصرآبادی ارائه داده‌اند. ایشان نیز، به احتمال قریب به یقین، با استناد به فهرست نسخ خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران «گل رعنا» را از جمله آثار نصرآبادی شمرده‌اند.

امیدوارم این خطا در چاپ‌های بعدی هر دو کتاب اصلاح گردد.

{آملی در رساله و گل رعنا در تذکره و نصرآبادی}

حسن و عشق

یا گل رعنا

سید مهدی جهرمی

{تذکره و نصرآبادی

احمد مدقق یزدی

اندشارات دانشگاه یزد، چاپ اول، ۱۳۷۸

